

Жадид

2024-yil
12-yanvar
№ 3 (3)

Tilda, fikrda, ishda birlik!

Jadid

adabiy, ilmiy-ma'rifiy va ijtimoiy haftalik gazeta

14 -YANVAR - VATAN HIMOYACHILARI KUNI

BIR TAN-U BIR JONMIZ!

Qudratli milliy armiya tuzish jadid bobolarimizning eng asosiy maqsadlaridan biri edi. Biz bu niyat va yo'riqni peshqadam bobolarning Turkiston muxtoriyatiga yo'llagan maktublarida ko'ramiz. Afsuski, bu umidlar qattol sultanat tomonidan juvonmarg etildi, umidlar sarobga do'ndi.

Jadidlar harb ishi yuzasidan fikr yuritsalar, albatta buyuk Temur sohibqiron nomi tilga olingen.

Sohibqiron bobomiz biz uchun buyuk darslik, saboq bo'lgan "Temur tuzuklari"da: "Adolat va insof bilan Tangrining yaratgan bandalarini o'zimdan rozi qildim", deydi. Qarang, qanday ulug' gap! Qanday haqqoniy yo'lli! Bugungi kunda yurtimizda ushbu odil tuzukka hamohang, buyuk bobomizning tutumlariga monand xalqparvar, umuminsoniy siyosat yuritilayotgani bois mamlakatimizda misli ko'rilmagan ijobji o'zgarishlar, yuksalishlar ro'y beryapti.

Ayni paytda azamat yigitlarimiz nufuzli xalqaro harbiy o'ynlarda, musobaqlarda g'olib bo'lib kelishyapti. Harbiy xizmatni o'tayotgan yigitlar ma'naviyat, kitobxonlik bobida ham yurtimiz yoshlar orasida ilg'orlardan hisoblanadi. Ular orasida sportning turli yo'nalishlari bo'yicha Osiyo va Juhon championlari bor. Ularning ko'zlaridagi shijoatni, olovni ko'rib, havasingiz keladi.

Bugun dunyonil boshqarmoqda. Qaysi sohani qaramang, uning rivojida ilm-fan birlamchi, asosiy negiz, pojdevoz vazifasini o'tayati. Hozirgi zamonda kim ilmli bo'lsa, kim ko'proq izlangan, mehnat qilgan bo'lsa, uning sozi so'z, gapi gap.

2017-yili Prezidentimiz, Qurolli Kuchlar Oliy Bosh Qo'mondoni Shavkat Mirziyoyev bir yig'ilishda harbiy ta'linda kuzatilgan oqsashlarini, xususan, "Suvorov" deb yuritib keligan harbiy maktablarda milliy ruhning yo'qligi, davr talabalarindan ortda qolish namoyon bo'layotganini tanqid qilgandi. Albatsta, bu achchiq haqiqatni bilsak-da, uni o'zgartirishga quribmaslik yetmasdi. Imkonksiz, najotsiz edik.

Shu o'rinda, ko'ngilidan "Suvorov kim edi?" degan savol o'tadi. To'g'ri, u ham o'z davrida xalqiga xizmat qilgan bir inson bo'lgan. Lekin Amir Temur-

dek buyuk sultanat tuzgan, harbiy san'atni yuksak darajaga ko'targan,adolat va ma'rifikat homiysi bo'lgan, buningkorlik, obodlikka beqiyos hissa o'sidan bebahole meros goldirgan ulug' zottar dunyo tarixida juda kam o'tgan.

Davlatimiz rahbarining g'oyasi va tashabbusi bilan harbiy ta'limgan maskanlari "Temurbeklar maktabi" deb ataldi. Ahamiyatlisi, bu o'quv dargohlarining faqat nomi o'zgarmadi, balki ulardagi muhit, shart-sharoitlar butunlay yangi mazmun, yangi qiyofa kasb etdi.

Albatsta, harbiy ta'limgan dargohlaridagi muhitni yangilash haqida gap ketganda, faqat Amir Temur bobomizning suratini osib qo'yish bilan ish bitmasligi ayon haqiqat edi. Shu bois bu yerda mutaxassislarni ishga jaib qilish tartiblari, o'qituvchilarga qo'yilayotgan talablar qayta ko'rib

chiqildi. Dars sifatini oshirishga, o'quvchilarida xalqimizning ma'naviy-ma'rifiy qadriyatlari, madaniyati va urf-odatlarini chucher hurmat qilish, halollik, vatanparvarlik, sadoqat, fidokorlik singari xislatlarni, milliy g'urur tuyg'ularini shakkantirishga urg'u berildi.

Yosh avlodga xalqimizning tarixi va boy madaniyati, buyuk ajodalarimizning, avalo, Amir Temurning bebabah merosini, jang san'atini o'rnatishga, ularda O'zbekiston xalqiga sodiqlik, qat'iy hayotiy qarashlar va faol fuqarolik pozitsiyasini yuksaltrishga e'tibor kuchaytiridi.

"El-yurtimiz taqdiri – mening taqdirim, Vatanimning kelajagi – mening kelajagi", degan ezuq tamoyil bu yerda kamol topayotgan yoshlarining hayot tuzugiga aylangan. Bu juda muhim yutuq. Zero, davlatimiz rahbari ta'kidlaganidek, "O'z

farzandlarida yuksak vatanparvarlik ruhini kamol toptira olmagan davlat, qanday qudratli quroqla ega bo'lmasin, mudofaa qobiliyatini mustahkamlay olmaydi".

Shukr deymiz, siz bilan biz jadid bobolarga armon bo'lgan orzular ro'yobini ko'rish saodatiga erishdik. Bugun tom ma'noda milliy qiyofa kasb etgan qudratli armiyamiz mamlakatimiz va xalqimizni har qanday tashqi tajovuz va xavfdan muhofaza qila oladi. Bunga Mudofaa vazirligi huzuridagi jamoatchilik kengashi vakili hamda xalq bilan armiya o'rasisida xolis vositachi sifatida men to'la-to'kis ishonomani.

Bunday yangicha yondashuv, yangicha qarash, yangicha siyosat – Yangi O'zbekistonda olib borilayotgan tarixiy islohotlarning meviasidir.

Iqbol MIRZO

KISHAN KIYMA!

Keyingi paytlarda chetdagi ayrim g'arazoq, shovinist kimsalar (ular orasida o'zini yozuvchi deb biladigan kishilar ham borligi ayniqsa achninarli) tomonidan yurtimizga nisbatan bildirilayotgan havoyi da'vo-dastaklarga otashnafas shoiramizning ushbu she'reni munosib javob bo'ldi, deb o'ylaymiz.

Tahririyat

Kishanlar kiyaymi,
Bo'yin egaymi,
Erkimni beraymi senga qaytarib?
O'zni unutaymi,
qonlar yutaymi,
turaymi qoshingda mu'te, muztarib?
Chopaymi
Chopilgan tomirlarimni,
Sug'urib beraymi tilimi?!Bir "hayti" deb,
Sermasang qamchingin,
Qul qilib beraymi Elimni?!Ko'zimni yumaymi,
Endi ochilgan
Tarixning asotir kitoblaridan?
Yuzimni buraymi,
Yovdan yuzini
Burmagan ajdodom xitoblaridan!
Qilichim tashlaysi
Sinmasdan burun...
Qattol qilichiga tegmay jarangi?
Qo'qonmi, Marg'ilon

va yoki Jizzax...
Janggoh etagida tugamay jangi?
Sanchaymi
Har bitta go'daklarimni,
Vahshiyyi bir askarning miltiq tiyg'iqa?
Ko'ylagin ilaymi
Ko'kaldosh, Ko'kcha...
Masjidin to'rida turgan tug'iqa?
O'taymi
Pok muslim, toza muslima
Bobom yo momomning qabrini buzib?
Yerga uraynim yalovalarimni
Onam tumorini uzganday uzb?
Ketayinmi yana
Yuz yillar nari,
Peshonamga la'nat tamg'asin bosib?
O'ldiraymi
gul-gul farzandlarimni
Surgunga jo'nabit,
Dorlarga osib?!Qarab turayimni
Suvrati a'yon,
Sotqin siyog'iqa jimgina boqib?
La'natalaymi
Cho'pon, Usmonlarimni,
Qodiriy kitobin o'tlarga yoqib?!Buzayinmi
Xiva, Buxoro Arkin,

Ming yillik minora havozalarin?
Bir dag'dag'a qilsang,
Ochib beraymi
Toshkent yo Samarcand darvozalarin?
Yerga ko'mayimni,
Osmonni ochgan
Nasta'liq, shikasta imlolariimni?
Buzilgan qasringa
To'laymi xiroj –
Ipag-u paxtamni, tillolarimni?
Omi deb kulaymi
Daholardiman,
Berishsa – ko'zining yog'igacha yeb?
Or qilaymi xalqim,
Ona tilimdan,
"Shuyam millatmi deb, shuyam xalqmi deb?!"
Bo'shatib beraymi
Madrasalarni,
Yov bostirib kelsa – oxtonalarga?!Almashib beraymi
Masjid, madrasa,
Sajdagohlarimni butxonalarga?!Yana nima deysan,
Nima istaysan,
Yolg'on, fitnalardan bezmadingmi hech?!O'y Nashma
Millatning g'ururi bilan,
Millatning Nomusi, Oridir – bu Erk!

Ona degani bu – Ona tilidi!
Va butun bir xalqning bordin – bu Erk!
Jonini jahonga
Jon deb ularshgan
Ulug' bir Onamiz – shu Vatan haqqi,
Kelsang,
Odamday ke! –
Bag'rimiz ochiq,
Non haqqi, tuz haqqi, jon-u tan haqqi!...
Istibdod sirtmog'in
Bo'yninga solmoq –
Bo'lsa agar qasding,
Umidingni uz!
Koinot qalbida
Porlab turibdi
Bugun O'zbek degan munavvar bir So'z!
Qo'rgitma!
Qalbimdan qo'llaringni tort!
Katta Yo'lg'a chiqib bo'lgan Karvonmiz!
Asli sen qo'rqsan!
Chunki Ishq bilan,
Bir buyuk qalb bo'lgan O'zbekistonmiz!
Bir buyuk xalq bo'lgan O'zbekistonmiz!

Zebo MIRZO

Kishan kiyma, bo'yin egma,
Ki sen ham hur tug'ulg'onsen!

Abdulhamid CHO'LPOV

DAVRA SUHBATI

"UYG'ON, BOLAM!"

B ugun "jadid" so'zining mohiyatini yoshlarga anglatish, jadidlarning ilg'or qarashlarini jamiyatga singdirish, ular ilgari surgan g'oyalarni hayotimizga to'la tatbiq etish kun tarfibida turibdi. Avvalo, istibdod changalida ham ma'nani, ham jisman ezilgan jadidlarmiz mustaqillik davrlarida ham uzoq vaqt eslanmadni, asarlari chop etilmadi. Nihoyat, shunday kunlar keldiki, bugun ularning g'oyalari jamiyatimiz rivoji uchun dasturilamalga aylanib bormoqda.

Albatta, jadidlarga bo'lgan bu kabi ehtirom kishini xursand qiladi. Muhtaram Prezidentimizning Respublika Ma'naviyat va ma'rifikat kengashining kengaytirilgan majlisidagi nutqida: "Vatan va xalq taqdiriga nisbatan tahdidlar kuchaygan vaziyatda aynan millat fidoyilar – uyg'oq qalbli ziyoilihlar, sho'ir va adiblar, san'at namoyandalari, ma'naviyat va ma'rifikat sohasi xodimlari jasorat bilan maydonga chiqqanlar. XX asr boshlarida xalqimizni ozodlik va ilm-ma'rifikat uchun kurashga chorlagan jadid bobolarimizni eslaylik", degan gaplari bejiz emas. Shu ma'noda, millatimiz ziyoilihlar, madaniyat va ma'naviyat sohasining yetuk vakillari bilan davra suhbat tashkil etdi.

(Davomi 2-3-sahifalarda) ➤

XOTIRA AZIZ

QATAG'ON QURBONLARI

P rezidentimiz Respublika Ma'naviyat va ma'rifikat kengashining kengaytirilgan yig'ilishida so'zlagan nutqida "XX asr boshlarida xalqimizni ozodlik va ilm-ma'rifikat uchun kurashga chorlagan jadid bobolarimizning xotirasini e'zozlash lozimligini alohida ta'kidladi. Ayniqsa, ularning hayoti va faoliyatini o'rorganish, sharafli nomlarini tiklash, tarix haqiqatini aytish, hatto jadid bobolar yashagan uylargacha aniqlash va yodgorlik lavhalarini ornatish haqidagi takliflari barchaga ruh, rag'bat bag'ishladi.

Taniqli olim, tarix fanlari doktori, professor Rustambek SHAMSUTDINOV sovet davrida O'rta Osiyo, Turkistonning 1917–1925-yillardagi tarixiga bag'ishlangan ilmiy ishlarni tayyorlash jarayonida Moskvadagi qator markaziy arxivlarda, O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston, Ukraina, Shimoliy Kavkaz arxivlaridagi hujjalatlar, davriy matbuot materiallarni chucher organib, o'sha suronli 1937–1938-yillarda qata'g'onga uchragan, uzoq muddatlarga hukm etilgan, konslerlar azob-ububatlarini tortganlarning xotiralarini jamlagan. Albatta, qatag'on qurbanlarining soni minglab, gazetaning ushbu va navbatdagi sonlarida aksilinqilobiy "Milliy ittihod" tashkilotining ayrim a'zolari haqida qisqacha ma'lumotlar berib borishni realjashtirdik. O'yalmizki, gazeta sahifalarida e'lon qilingan qatag'on qurbanlarining ismi-sharifini o'qib, ularning farzandlari, nabiralari topiladi. Ular bobolaridan qolgan xotiralar yoki kitoblar bo'lsa, tahririyat bilan o'rtoqlashadi, degan umiddamiz.

Davomi 7-sahifada ➤

Zebob MIRZO

Boshlanishi 1-sahifada

— Jadidlar murakkab bir davrda maydonga chiqdilar. Ularni qo'llab-quvvatlaydigan, g'oyalarini tatbiq etishga yordam beradigan kuchlar niyoyatda oz edi. Bir tomonidan qadimchilar qarshi turgan bo'lsa, bir tomonidan chor va sovet hukumati ularni yo'q qilish payida bo'ldi. Shunday qiyin vaziyatda ham ular maqsadlari yo'lida chekinmadilar, millatni uyg'otish, yurtni ozod qilish, xalq tafakkurini yuksaltirish yo'lidan dadil bordilar. Yurtboshimiz ko'pdan beri ziyorilarimizdan jadidlarga xos ana shunday dadillik, qat'iyat va ezgu tashabbuslarni kutayotganliklarini ta'kidlab kelmoqda. Bunga ziyorilarning javobi qanday bo'lmos'i kerak, deb hisoblaysiz?

Erkin A'ZAM,
O'zbekiston xalq yozuvchisi:

bo'yinbog', qo'l ko'krakda, "janoblarining otgan oqlari", "labbay, xo'jayin"... Ziyoli deganlari yakkash ko'p-ko'p kitob xatm qilgan qo'sha-qo'sha diplomli azamat emas, o'zidan, shaxsiy manfaatidan ortib o'zgallarga beminnat qayishadigan olijanob, ei boshiga ish tushganda panapanani qidirmay, hech bo'lmasa "dili bilan qarshi" tura oladigan mard va fidoyi zot degani. Ana shundaylar, Vatan taqdiri, millat erki uchun kuyib-yonmoqqa tayyorlar ko'pmi

oramizda? Ro'yxat qilmoqqa qo'rqsaz... Lekin yaqindagi bir holatdan mening shubhanok ko'nglim bir gaz o'sdi desam bo'ladi. To'g'ri, Mustaqillikka chiqqanomiz o'ttiz yillard mobaynida biz bunaqa xuruj va hurishlarni ko'p ko'rdik. Shunday chog'larda milliy matbuotimizni ishga solib, "To'yetepadan nari o'tmaydigan" jaydar po'pisalar bilan kifoyalanardik. Hay, shunchaki hurdy-qo'ydi, kasbi shudir-da, deb orqayin bo'lib yuraversangiz, sekin-sekin akillashga, vovullashga o'tadi, bu ketishda bir kun tashlanib qolishi ham hech gap emas. Astag'firulloh! Bu safar shimal tarafidan yana uvlash eshitilganida bir guruh ziyojarilarimiz ijtimoiy tarmoq orqali shunday otashin yakdillik bilan qarshii chiqishdiki, shu o'rinda ulardan ba'zilarining nomini qayd qilmay o'tsam aslo insodan bo'lmas: Alisher Nazar, Gulnora Rahmon, Rasul Kusherboyev, Muhrim A'zamxo'jayev, Shahnoza Soatova, Zafar Solijonov, Bobur Bekmurodov, Kamoliddin Rabbimov, Hamid Sodiq, Jontemir, Ahtamquli... Yodimda qolgani shular. Aslida yana bir qancha, ko'p!.. Ko'nglim tog'day o'sdi, yoronlar, bor bo'ling, ta'zim va tahnis sizlarga! Boz ustiga deng, o'sha kunlari bilakdor vazirliliklarimizning vazmin, ammo qat'iyatlari chiqishlari – xayriyat! Uyg'onibimiz, janoblar, uyg'onyapmiz... O'ziga shukr!

Xurshid DO'STMUHAMMAD,
O'zbekistonda xizmat ko'satgan madaniyat xodimi:

ERTANGI KUNIMIZ uchun har qachongidan zaruriyatga aylanib bormoqda. Vatanimiz va vatandoshlarimiz Yangi O'zbekistoni binyod etishga kirishganlariga, Uchinchil Renessansdek olimyaqom marrani ko'z ostiga olganiga bor-yo'g'i yetti yil bo'ldi. Yurtimizda yangilanish simfoniyasi biron lahma jaranglashdan tinmayapti.

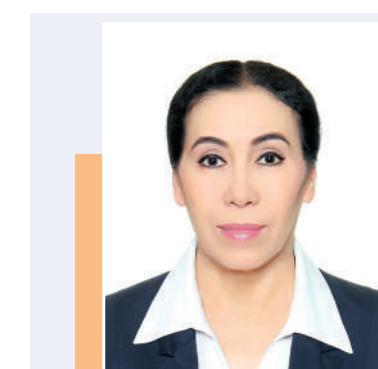

Nazar ESHONQUL,
yozuvchi:

borsa, o'z davrining hodisisi sifatidagina ahamiyatl bo'lib qolaveradi. Lekin jadid bobolarimiz ko'targan masalar, ularning maqsadlari, orzulari, intilishlari bu o'tmish emas. Biz hali hanuz ularning g'oyalari ehtiyojni sezib turibmiz.

Chunki bu harakat nafaqat rasmiy-siyosiy mustaqilikhingina emas, millatning har tomonlama, siyosiy, fikriy, ilmiy, madaniy, iqtisodiy, ma'naviy ravnaq etishi yo'lidagi harakat va g'oyalari edi. Bu boroda bir narsaga e'tibor qaratishni istardim. Garchi tarixchilar bu harakatni XIX asrning 70-yillardan boshlangan deb baholasa-du, bu harakat Dukchi eshon qo'z'olonidan so'ng haqiqiy g'oya sifatida muakkamallashtir. Pulemyot, to'plarga qarshi panshaxa va ketmon ko'tarib chiqqanlar bu g'o'yani hayotiy va milliy ehtiyojiga aylantirdi. Istibdodga qarshi Isyon qilgan bobolarimiz qanchalar jasur bo'limasin, baribir zamonaviy qurollarga qarshi o'roq va bolg'a ko'tarib

– Xurshid akaning "Nima sababdan ayni shu pallaga kelib, jadidchilik harakatiga bu qadar katta e'tibor qaratildi?" degan savoli jadidchilik harakatining bugungi mohiyatiga daxldor savol. Qanchalar ohanrab bo'limasin, o'tmishdag'i g'oyalar, ta'limotlar, harakatlar agar bugunga, bugungi maqsad va intilishlarga daxldor bo'limasa, baribir o'sha davr tarixi, nari chiqish – bu harakatning mukammal emasligidan darak beradi. Chunki zamonaviy tamaddun odamdan nafaqat jasurlikni, balki shu bilan birga tafakkur va bilimni ham talab qiladi. Tafakkur va bilimni esa faqat ma'rifat va bilim orqali o'zlashtirish mumkin edi. Qanchalar jasur bo'limasin, bilim bilan qurollanmagan millat tarix sahnasida faqat mag'lubiyat alami bilan yashashga mahkum edi. Bu saboq jadidchilik g'oyalarining poydevori sanaladi. Ular millatni ma'rifat, ilm-fan, idrot bilan qurollantirishni istashdi, zero, bilim, ma'rifat istibdod va qololqilming har qanday ko'rinishiga qarshi yagona qul edi. Buni ular amaliyotda isbotlashdi. Ular ochqagan maktablarda bu harakatning amaliy ifodasi bo'lib, juda katta oqim o'sib chiqdi. Qisqa davrda butun boshli, keyinchalik millatning ilm-u fani, madaniyati, siyosati, iqtisodi boshida turgan allomalar ana shu jadidlar maktabida ta'lim olishgan. Hamza, Qodiriy, Cho'lpion, Fitrat, Elbek, Oybek, Akmal Ikromov, Abdulhay Tojijev, Salimxon Tillaxonov, Qayum Ramazon, Bahrom Haydariy, Mannon Uyg'ur, Subutoy Dolimov, birinchi o'zbek jurnalist ayoli Nozimaxonim, Turkiston ilm-fani, iqtisodini G'arb fani va iqtisodi bilan birmuncha yaqinlashtira olgan Germaniyada o'qib kelganlar yoki o'qishga ketganlarning deyarli aksari jadidlar maktabalarda ta'lim olishgan. O'rta Osiyoda san'atdagi, tafakkurdagi, siyosatdagi, ilmdagi inqilobiy o'zgarishlar boshida ana shu jadid maktabalarda o'qiganlar turadi. Bu ro'yxatni davom ettirish mumkin. Agar imkon berilganda jadid maktabalarda o'qiganlar, payti kelib, Turkkistonni taraqqiy etgan davlatlar qatoriga qo'shgan bo'lardi. Men shunday deb o'layman. Ular XX asrda yurtimiz taraqqiyotiga barcha sohalarda munosib ulush qo'shganlardan sanaladi.

Munojot YO'LCHIYEVA,
O'zbekiston Qahramoni:

qalbni uyg'otishga xizmat qilishimiz lozim.

Jadid bobolarimizning biz – ziyo ahliga mayoq deb ko'rsatilayotganida shunday ajib hikmat bor. Ularda ham ilm-ma'rifat, ham millatparvarlik, ham san'atsevarlik, ham zamonaqiylik mujassam edi. Birgina misol, Abdurauf Fitrating musiqa ilmi haqida yozgan asari milliy

– Xalqimizning ardoqli onaxon san'atkori Lutfixonim Sarimsoqonaving "Uyg'on, bolam" degan qo'shig'i bo'lardi. Demak, farzandlarni alla aytil uxtalishgina emas, balki uyg'otish ham bizning burchimiz ekan. Bugun har qachongidan ham bu borada o'zimizni qiyab, o'zimiz bedor bo'lib, tafakkur va

musiqa nazariyasini uchun muhim manba ekanini soha mutaxassislari yaxshi bilishadi. Musiqa nazariyasini o'rganishni asr boshida aynan Fitrat domla boshlab berdi. Milliy musiqa va maqom deganimizda, albatta, ko'z oldimizda eng avval Yunus Rajabiy siyomsa gavdalangan.

Ustozning mashaqqatli mehnatlari tuyfali ilk bor "O'zbek xalq musiqasi" nomli olti jildlik Shashmaqom antologiyasi tuzilgan. Yunus Rajabiy har bir tinglagan musiqiy asarini, hajmi xoh katta, xoh kichik bo'sin, bir eshitishdayoq yodlab oлган. O'tkir zehn, nihoyatda kuchli quvvai hofiza va milliy musiqaga bo'lgan cheksiz muhabbat tufayli u kishi shunday ulkan ishni amalga oshirgan. Milliy musiqamizni, maqomlarimizni o'rganish uchun yetarli short-sharoit bo'lmagan davrda ham ular fidoyili ko'satishgan. Bugun Yurtboshimiz tomonidan maqom san'atiga berilayotgan e'tiborni sohaning asl ustalari bir paytlar orzu qilishgan bo'lsa, ajabmas. O'z milliy san'atini qadrlagan xalq o'zligini taniydi. Bunday xalqnini yengib bo'lmaydi. Zotan, jasorat, mardlik, vatanzarvarlik tuyg'ulari nafaqat qondan qonga, balki milliy kuylar va qo'shiqlar orqali ham avloddan avlodga o'tadi.

Yodgor SA'DIYEV,
O'zbekiston xalq artisti:

o'zimga ko'p beraman. Mahmudxo'ja Behbudiyning "Teatr bu ibratxonadir", degan purma'no ta'riflari bu savolga eng to'g'ri javob deb bilaman. Xalqimizga ibrat bo'ladijan asarlar yaratib, uni taqdim etish teatr sohasi vakillarining burchidir. O'zbek teatrining ilk namunalaridan bo'lgan "Padarkush" dramasida ham o'qimagan bolaning holi ibrat qilib ko'satilgan. Mana, gap qayerda? Tomoshabinga nima yaxshi, nima yomonligini oyna qilib ko'sratmoq teatrnning vazifasidir.

Bahodir ODILOV,
"O'zbekfilm" davlat studiyasi direktori:

Yurtimizda ham 2017-yildan boshlab milliy kinematografga bo'lgan e'tibor o'zgardi, yoshlarga imkoniyat berildi, moddiy tomonlarma rag'bat kuchaydi. Tariximiz haqida, buyuk ajodolarimiz haqida badiiy va hujjalgi filmlar suratga olib.

– Men o'zbek kinematografiyasingning tamal toshini qo'yan Xudoybergan Devonovi kino sohasidagi chin jadid deb bilaman. San'atlar ichida eng yoshi bo'lsa ham, kino boshqa turlarga qaraganda ancham obabek eranligi barchaga ma'lum. Bugun kino shunchaki tomosha emas, ma'lum bir davlatlarning mafkura quroli, targ'ibot visitasini vazifasini ham bajarayotgan haqiqat. Yurtboshimiz kino sohasini rivojlantirish borasida olib borilayotgan islohotlar davom ettirishini ta'kidlab o'tdilar. Xususan, "Tirk tarix" seriyasini Vatanimizning shonli o'mishiga bag'ishlangan 50 ta badiiy film yaratish bo'yicha farmon loyihasi tayyorlanayotgani va shu asosda tarixiy filmlar yaratish dasturi ishlab chiqqanligi ham quvonarli voqe. Kino san'atining nafaqat ijod, balki iqtisodiyat tarmog'i ekan, bu ikki yo'nalish o'zaro uyg'un rivojlanishi lozimligini alohida ta'kidlilar. Yoshlarimizga ajodolardirimizing kim ekanligini tanitish, ularning dunyoqarashini ma'rifatparvar bobolaramizning q'oyalari bilan to'yintirish uchun eng yaxshi vosita bu kino san'atidir. Shunday ekan, biz kiniodkorlarning asosiy vazifamiz bitta: faqat va faqat xalqimiz uchun manfaatl bo'lgan filmlar suratga olib!

— Jadidlardagi vatanparvarlik hissi bizga yetishmayotganday. Ular har qanday ezgu tashabbusni millat manfaati uchun amalga oshirdilar. Aynan vatanparvarlik, yurtga bo'lgan chinakam muhabbat tuyg'usi ularga hamisha kuch va tirkag bo'ldi. Yoshlarimizga vatanparvarlik namunasi o'lar oq jadidlarni o'rnat qilib ko'satish, ularga bu tuyg'uning mohiyatini chuqur anglatishda qanday yo'lidan borishimiz to'g'ri bo'larkin?

Hasan XALILOV,
Mudofaa vazirligi
Tarbiyaviy va mafkuraviy ishlar bosh boshqarmasi boshlig'i:

– Jadidlardagi so'z ketarkan, avvalo, ular o'z xalqining ma'naviy himoyachisi ekanligini esda tutmoqlik lozim. Chunki yurt qadriyatlari, millat sha'ni himoyasiga otlangan har bir inson birinchi navbatda kuchli vatanparvar bo'lmog'i shart. Ulardagi mardonavorlik va shiddat, kurashuvchanlik va yuksak g'oyalalar Mudofaa vazirligi harbiy xizmatchilari qalbida vatanparvarlik, yurt taqdiriga daxldorlik hamda buyuk ma'rifatparvar bobolaramiz singari sadoqat bilan xizmat qilish tuyg'ularining mustahkmalanishiga xizmat qiladi. Chunki Vatan himoyasi, vatanparvarlik kabi tushunchalar shunchaki chiroyli gaplar emas, balki qon bilan, jon bilan isbot qilinadigan muqaddas burchdir. Bu millat oldidagi mas'uliyatini har doim, har soniya his etib yashash demakdir. Avloddan avlodga o'tib kelayotgan bu muqaddas meros yurtimizning bugungi himoyachilari qalbidan ham sobit o'rinn olgan. Ta'kidlash o'rinni, barcha soha vakillari qatorida Mudofaa vazirligi tomonidan ham kelgusida ma'rifatparvar jadid bobolaramizning ma'naviy merosini kengroq o'rganish, ularning jasorati va qahramonliklarini harbiy xizmatchilar va yoshlarimiz oniga singdirish borasida bir qancha maqsadli ishlarni amalga oshirish tizimli tarzda belgilab olindi.

MUAMMO

Xuddi kechagidek yodimda. Toshkentning Eski shaharidagi tor ko'chalardan birida yashardik. Ziyolilar oilasi bo'lsa ham xonadonimiz jihozlari u qadar boy emasdi. O'sha paytlar qulog'imizga qo'shnimiz televizor sotib olgani haqidagi gap so'zlar chaliniq qoldi.

Bola emasmizmi, juda qiziqidik. Bir kuni qo'shnimiz oilamiz bilan televizor tomosha qilishga chaqirdi. O'shanda ukam ikkimiz qanchalar hayajonlanib, hayratga tushganimiz hozirigidek esimda... bugun esa nevaralarimni uncha-muncha yangilik bilan hayratga solib bo'lmaydi. Ular texnikaning ichiga shu qadar sho'ng'ib ketishganki, istagan telefon, smartfon, kompyuter deganlarini bir zumda "o'zlariniki" qilib olishadi.

Ha, bugun farzandlarimiz uchun hech qanday axborot tanqisligi sezilmaydi. Ular har qanday rusumdagagi telefon va kompyuter bilan bir zumda tillashib oladi. Hatto endi atak-chechak qila boshlagan bolakay ham telefonni "taniydi". Xo'sh, bunday holat yaxshimi-yomonmi?

Bugungi kunda hayotimizni smartfonsiz tasavvur qilish qiyin. Ammo bola telefonga bog'lanib qolmasligi uchun undan qanday qil qil qilonla foydalanishi kattalar o'rnatishi kerak.

Bola maktabda yarim kun, ba'zan esa undan ham ko'p vaqtini o'tkazadi. Ota-onalar uchun bu fursatda bolaning xavfsizligi, darslar tugagach esa kechikmay ugya kelishi muhim. Maktabda telefon kerakmi? Bir tomonidan, bola dars paytida telefonidan lug'at yoki elektron kitobdan foydalanishi mumkin.

Mening boshlang'ich sinflarda o'qiydigan farzandlarim biz bilan bog'lanib turishi uchun maktabga simkartali GPS-soat taqib ketadi. Ularning smartfoni bor, lekin hali maktabaga olib borishiga ruxsat bermayman, undan faqat uydya foydalanishi mumkin.

Kichik yoshdagagi bolalar o'zlarining vaqt va istaklarini nazorat qila olmaydilar, shu sababli ularni ota-onasi nazorat qilishi kerak bo'ladi. Xayriyatki, buning uchun juda ko'p vositalar mavjud. Masalan, hozirda maxsus dasturlar bolaning telefonda o'tkazadigan vaqtini chegaralash, ma'lum o'yin va dasturlar uchun alohida cheklar o'matish, kunning ma'lum qismi uchun telefon imkoniyatlarni qisqartirishda yordam beradi.

Suhrob FAYZ,
Toshkent shahri

yoshidagi farzandlarimizni bu balodan qanday muhofaza qilamiz? Umuman, muhofaza qila olamizmi? Juda murakkab vaziyat. Bugun bu vaziyat nafaqat bizni, balki butun dunyo ahlini o'ylantirayotgani sir emas. Albatta, har bir davlat o'z dunyoqarashi, tafakkur doirasidan kelib chiqib mavjud vaziyatga munosabat bildiradi. Masalan, ayni

Belgiya va Buyuk Britaniyada bu boroda taqiqlash masalasi har bi maktabning kuzatish va vasiylik kengashlari qarori asosida qabul qilinadi. Xitoya esa o'quvchilar ota-onanining yozma roziligidiz maktabga telefon olib kirishi taqiqlanadi. Janubiy Koreya maktablarida mobil aloqa

TELEFON BALO EMAS, BALOGARDONGA AYLANSIN!

Shubhasiz, bugun telefon nafaqat kattalar, balki bolalar uchun ham suv va havodek zarur matohga aylandi. Istanagan odam bilan gaplashish, istagan ma'lumotni olish, hatto filmlar-u suratlarni tomosha qilish mumkin. Eng yomoni, ana shu istagan narsani topish mumkinligida. Chunki kattalar qo'l telefonidan foydalanishda yaxshini yomandan, zarurni nozarurdan bemalol farqlay oladilar, ya'ni o'zlar uchun muhimini tanlaydilar. Farzandlarimiz-chi? Bugungi kundagi eng og'riqli joyimiz, asosiy hadigimiz shu. Chunki nafaqat o'ilalardagi kattalarda, balki bog'cha yoshidagi bolalarda ham telefon-u planchetlar bor. Va ular bu qurilmalardan bemalol foydalanadilar. Ya'ni telefondagi yaxshi-yomon ma'lumotlar, mazabemaza filmlar, kliplar, ko'ngilochar tomoshalarni ko'rishga imkoniyatlari bor. Demak, bugun telefon nafaqat qulaylik manbai, balki tarbiyaga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi, bora psixikasining buzilishiga sabab bo'luchchi asosiy vositaga ham aylanib qoldi. Shubhasiz, bu ota-onalarni, jamoatchilikni tashvishga soluvchi holat. Ana shu holatda biz maktabda o'qiydigan va maktab

paytda Bangladeshda maktab va kollej o'qituvchi va o'quvchilarining mobil telefonidan foydalanishlari taqiqlangan. Avstraliya, Viktoriya, Tasmaniya hududlarida, Fransiya, Ispaniya, Chexiya kabi davlatlarda bolalarning mobil telefonidan foydalanishlariga cheklar qo'yilgan.

Ta'lim majburiy bo'lгach, tarbiya ham majburiy bo'lishni kerak.

Cho'ntagida qo'lefon bilan darsga kirgan bolaning yonida bamisli shayton o'tirgan bo'ladi. O'quvchining diqqati bo'linadi, xayoli qochadi, bu holat, albatta, uning o'zlashtirishini yo'qqa chiqaradi.

Bir kosa asalni bitta pashsha makrhuq qilganiday, ming yillik odob-axloq an'analarini bitta shu telefon buyapti.

O'qituvchini mensimaslik, masxaralash, o'zaro bema'nii hazillar qilish bilan vaqt o'tkazgan "tolibi ilm" ertaga qanday qilib yuksak ma'naviyati bo'lishi mumkin? Bu baloni qaf'iy jilovlash shart!

Muhammadjon IBRAGIMOV,
Oltiariq tumanidagi 43-maktab
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

vositalaridan foydalanish qat'yan man etilgan.

Qo'shni davlatlar – Qozog'iston va Tojikistonda ham o'quvchi va talabalar maktab, kasb-hunar, o'rta ta'lim muassasalarida mobil telefon, peyjer, plener, planshet, smartfon, Ipad, Ipad modemlardan foydalanishlariga ruxsat yo'q.

Xo'sh, bunday taqilarning foydasi bormi? Bu masalada turli qarashlar bor. Chunki taqiqlar bahs-munozaqlarini keltirib chiqarmoqda. Lekin, shunisi aniqli, taqiq qo'yilgan joylarda ta'lim sifatida o'sish kuzatilmoqda. Shu o'rinda, yurtimizda bu boroda qanday yo'l tutish ma'qul, degan masala ko'ndalang turgani rost gap. Bizningcha, ayni masalada tarbiya va ta'limda qanday aqidalarga suyanib ish ko'rish asosiy omil bo'lishi lozim. Zero, farzandining axloqli, mustahkam bilimli, e'tiqodli inson bo'lib yetishishini istagan har bir odam bugun biz tilga oлgan masalani jiddiy o'ylab ko'rishi zarur, deb hisoblaymiz.

Gulchehra UMAROVA

MULOHAZA

"Jadid" gazetasi chop etilishi haqidagi xabarlarga ko'zim tushganda, buni zamona zayli bilan ochilayotgan yangi nashrlardan biri bo'lsa kerak, deb o'ylagandim, nashrning nomi Abdulla Avloniy, Abdulla Qodiriy, Fitrat, Cho'lpion kabi jadid bobolarimizning dunyoga kelishi haqidagi mulohazalarga berilishimga sabab bo'lgandi.

Yangi 2024-yili eshitgan xushxabarlardan eng yaxshisi "Jadid" gazetasining ilk soni nashr etilgani va unga bog'liq ma'lumotlarning oydinlashgani bo'ldi. Yangi gazeta mustahkam poydevor – saltak yetmish yildan

beri qadrondon nashrimiz bo'lib kelgan "O'zbekiston madaniyati", "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasi va uning iste'dodli ijodiy jamoasi asosida tuzilgani yanada tahsinga sazovor. Gazetaning besh zabardast homiyalarini besh barmoqning birlashib, mushtumga aylanganida ham an'anaviyli bor. Yana xayolimga Abdulla Qodiriy va ulug' adibimiz asoschilaridan biri bo'lgan "Mushtum" jurnalni keldi.

NAZORAT QILISHNI UNUTMANG!

Bugungi kunda mobil aloqa vositalari hayotimizga chuqur kirib keldi. Deyarli har bir o'quvchi o'g'il-qizlarning qo'lida smartfon borligini ko'rishi-mumkin. Uning yordamida bolakaylar atrof-muhit bilan aloqada bo'lib, ota-onasi bilan gaplashadi va bo'sh vaqtini u bilan o'tkazadi.

Biroq, shunday salbiy holat ham yuzaga kelyaptiki, o'smirlar mavjud imkoniyatlarni sujiste'mol qilayotganiga guvoh bo'lyapmiz. Maktablarda, ayniqsa, dars vaqtida telefonidan foydalanish o'qituvchilar va umuman, ta'lim muassasasi ma'muriyati tomonidan ma'qullanmaydi. Zamonaviy ta'lim tizimiga ko'ra, maktab o'quvchilarining telefon bilan tinimsiz aloqada bo'lishi nomaqbul hisoblanadi. Aynan shuning uchun ham ko'plab mamlakatlarda maktabda telefonidan foydalanishi cheklashni nazarda tutuvchi qoidalar joriy qilingan.

Fikrimizcha, bizda ham maktab o'quvchilarining dars paytida mobil telefonidan foydalanishi borasida muayyan cheklarlarini kiritish maqsadga muvoifiqdir. Shunday tartib o'rnatisa, dars jarayonida bolalarning diqqatini bir yerga jamlab, sinifa berilayotgan o'quv-tarbiyiy materialni o'zlashtirishi imkon ortadi. Qolaversa, mobil aloqa vositalari aksariyat hollarda kichik ekran o'chirishiga ega bo'lib, bu hol vizual zo'riqishiga sabab bo'lib, insonning qomatini tik tutishiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Yuqoridaq tartib orqali ana shu zararli ta'sirning oldini olish ham mumkin. Maktab o'quvchilarini turli rusumdagagi telefonlardan foydalanishi ham sir emas. Ularning narxi va salmog'iqa qarab, bolalar o'tasida keskin tabaqalish kabi salbiy holat yuzaga kelishining oldi olinadi. Bir so'z bilan aytganda, o'qish vaqtida mobil telefonidan foydalanmaslik yoshlarda o'zining ustida qunt bilan ishslash ko'nikmasini shakllantirishga yordam beradi.

Bu masala yuzasidan ota-onalar o'tasida tushuntirish ishlarini olib borish juda muhimdir. Zero, yurtimizdagi har bir ta'lim tashkiloti bir vaqtning o'zida tarbiya maskani sanaladi.

Oydin ABDULLAYEVA,
Oliy Majlis qonunchilik palasati deputati

Yaqinda xotinimga telefon olish uchun bozorga tushdim. Ishlatilgan bo'lsa ham tuzukroq, muhimi arzonrog'ini izladim. Bittasi ma'qul bo'idi, sotib oldim. Uya kelib, ishlatib ko'ray, deb o'zimning simkartamni soldim. Qizig'i, telefonda sobiq egasiga tegishli hamma ma'lumotlar shundoq turibdi, o'chirilmagan, tozalanmagan.

Sotuvchining aytishicha, kollejda o'qiydigan qishloq qizi emish. Qizcha, g'o'rli sabab, o'zining rasmilar-yu ma'lumotlarni o'chirib tashlashga aqli yetmagan, shekilli. Telefon xotirasini "tozaladim" va unga o'zimning akkauntimni joyladim. Achinarli joyi, internet nuqtasi yonishi bilan har xil besharm saytlardan reklama va xabarlar kela boshladi. Uyatdan o'zimni qo'yarga joy topolmay qoldim. Shoshgancha "Chrome" qidiruv va ko'rilgan saytlar tarixiga kirdim va beixtiyor astag'firulloh, deb yubordim! Sanoqsiz behayo saytlar ketma-kettligidan lol qolib, qo'llarim qalitardi. Shoshib o'chirishga tushdim, bu ancha vaqtimni oldi. O'sha kimmingdir arzandas, ma'sumasi, qaysidir xonadoning bo'lajak kelini, bo'lajak bir ona haqida yomon gumonda bo'limslakka urindim...

Ertaga mening farzandlarim, ayniqsa, qizlarim ham balog'atga yetadi, hamma qatoralar ularning ham qo'lida telefon bo'lishini o'lab, xavotirga tushdim.

Aziz ota-onalar, farzandning xoh o'g'il, xoh qiz bo'lsin, uni qattiq nazorat qilishni unutmang!

Akbarali MIRZAYEV,
Toshkent viloyati

NOM YAXSHIMI, NON?..

Yurtimizda jadidchilik harakati paydo bo'lishi, ular orasidan Turkiston o'lkasining ijtimoiy va madaniy hayotida atoqli arboblar yetishib chiqishida vaqtli matbuotning o'rnini katta bo'lgani tarixiy haqiqat. Gazeta jamoaviy tashkilotchi hamdir. O'tgan asrning boshlarida paydo bo'lgan "Oyina", "Yer yuzi", "Turkiston" kabi o'nlab mahalliy nashrlar mudragan Turkistonda yangi romanlar, qissalar yozilishi, sahna asarlari, istiqlol she'riyati dunyoga kelishiga turkti bo'ldi. Bunday nashrlar bo'lganida na "O'tkan kunlar", na "Kecha va kunduz" yozilar, o'la shoirlari qoshing, ko'zing'dan iborat g'azallar yozib yuraverган bo'lganida...

"O'zbekiston adabiyoti va san'ati" nomi "Jadid"ga o'zgargani ijtimoiy tarmoqlarda ancha shov-shuv qo'zg'adi va bu kutilmagan holat emas. Ayrim iddaolarga ko'ra, "O'zAS"ni saqlab qolish kerak bo'lgan va "Jadid" alohida chiqarilishi kerakligi, "O'zAS" bilan juda ko'plab xotiralrar bog'liq ekanai aytigan. "Yetti yulduz birlashib, bitta oycha bo'lomas", deganlari kabi adadi mingtalar atrofdagi o'nta gazetadan ko'ra bitta – o'n besh mingdan ziyod tirjali gazeta yaxshi emasmi? "Jadid"ning bosma hajmi ham katta ekan. Turli gazetalarda sochilib yotgan yaxshi maqolalar, asarlarni bir nashrдан topish ham o'ng'ayroq.

"Jadid"gacha chiqqan gazetaning ikkala nomi – "O'zbekiston madaniyati" va "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" o'chib ketmaydi, gazetaning chiqish ma'lumotlari joyida eslatilip turiladi. Shu paytgacha bir nashrning zamona zayliga ko'ra nomlari o'zgarib turganiga ko'p bora guvoh bo'lganmiz. Gazeta nomi ham odam ismiga ko'ra aytishi osonroq bo'lishi tarafidiman. "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" nomini qisqacha "O'zAS" deb yurardik. Endi qisqacha "Jadid" deymiz.

Gap nomda emas, "non"da – mazmun va moyiyatda.

"Jadid" gazetasi six ham, kabob ham kuymidigan oltin oraliqni tutib, o'qishli maqolalar, o'tkir publisistika, adabiy tanqid, pishiq-puxta adabiy asarlar chop qilsa va eng muhim – mualliflarni moddiy rag'batalanir, qalam haqi to'lashni yo'iga qo'sya, nur ustiga nur bo'lardi. Ana shunda ijodiy raqobat maydoni yuzaga kelardi va bu gazetaning faol muallif sharafi uchun harakat o'z-o'zidan boshlanib ketardi.

Millatimiz jadid bobolarini eslaganda ularga homiylik qilgan mahalliy tadbirdorlar nomini ham yodga olishi kerak va bu borada yangi nashrimizning rejalarini bo'lsa kerak.

Hammamiga yangi "Jadid"li yil muborak bo'lsin!

Olloyor BEGALIYEV

BOQIY XAZINA

O'zbekiston shahrlari azaldan ilm-fan markazi sifatida dong taratishida kutubxonalarining o'rni katta bo'lgan. Ayniqsa, IX - XII asrlarda, Amir Temur va Temuriylar davrida mamlakatda ulkan kutubxonalar tashkil etildi, ilm-fan yuksaldi. Keyingi asrlar, xususan, xonliklar davrida ham mintaqadagi yirik shahrlar Samarqand, Buxoro, Xiva, Qo'qonda hukmdorlar saroylarida yirik kutubxonalar faoliyat yuritgan.

Sadri Ziyo ma'lumotlari qaraganda, XX asning boshida birligina Buxoro shahrida 13 ta kutubxona, 96 ta qiroatxona bor edi. Shahardagi hukmdor saroyidagi kutubxonada xitoy, uyg'ur, pushto, fors, arab va boshqa tillardagi qo'lyozmalar saqlangan. Kutubxonada kitobdor, mushrif, risolachi va mirzolar xizmat qilgan.

Saroy kutubxonasida amirlarning shaxsiy kolleksiyalari bilan birga 47500 jild turli tillardagi qo'lyozma va toshbosma kitoblar saqlangan.

Xiva shahrida ham xon saroyida juda boy kutubxona bo'lgan. Bu yerdagi qimmatlli qo'lyozmalar asrlar mobaynida to'plangan. Ayniqsa, Xiva xonligining ma'rifatparvar hukmdori Muhammad Rahimxon Feruz davrida kutubxonaga katta e'tibor berildi. Juda ko'p asrlar qayta ko'chirildi, tarjima qilindi, toshbosma usulda chop etildi, yangi asrlar yaratildi.

Shaharlardagi deyarli har bir madrasa o'z kutubxonasiga ega bo'lib, ularda ta'lif jarayonida foydalilaniladigan darslik, qo'llanma va adabiyotlar, badiy adabiyot, islam dini, tarix, tibbiyot, geografiyaga oid qo'lyozmalar saqlangan. Xususan, Buxoro amirligida XX asr boshlarida yirik madrasalar qoshidagi kutubxonalarda bir necha o'n minglab qo'lyozmalar saqlangan. Kutubxonalar uchun alohida vaqf mulklari ajratiladi.

Kutubxonalarda kitoblarni saqlashdan tashqari, yangi kitob bilan boyitib borish uchun ham vaqflar ta'sis etilgan. Kutubxonalarda musulmon davlatlaridan olib kelgungan ko'plab adabiyotlar jamlangan. Kutubxonalar nodir kitoblarni to'plash, ular-

dan hech bo'limganda nusxa ko'chirish orqali ham to'ldirib borilgan. Buxoro madrasalarida kutubxonalar maxsus binolarda joylashgan, ularda harorat va havo namligi kuzatib borilgan, kitoblar a'lo sifatli qo'g'ozlarga yozilib, charm muqovalar bilan muhofaz qilingan hamda maxsus charm sandiqlarda saqlangan.

Buxoroda o'z davrinning taniqli ulamolari, xususan, qo'zilgara hamda amaldorlar, ya'ni beklerga tegishli xususiy kutubxonalar ham mavjud edi. Shaharda eng boy shaxsiy kutubxona amirzoda Hashmatga tegishli edi. U Buxoro amiri Muzaffarning o'g'li bo'lib, o'zi ham bir necha asarlar yozib qoldirgan. Mamlakatda yana bir nechta yirik shaxsiy kutubxonalar bo'lgan.

Bunday tashqari, Buxoro amirligidagi yirikbekliklar markazlari xususan, Kitob,

Shahrisabz shahrlarida ham bek huzurida kutubxonalar bo'lgan. Ammo kutubxonalar, asosan, saroy a'yonlari, amaldorlar, olim va ulamolar uchun ochiq bo'lib, keng xalq ommasi ulardan bebahra edi.

Qo'qon, Buxoro va Xiva xonliklarini zabit etish jarayonida harbiylar tomonidan o'lna shahrlari, hukmdorlar saroylari, beklilik markazlari va madrasalardagi kutubxonalaridan juda ko'p qadimiy qo'lyozmalar talon-tarjoq qilingan. Ularning eng qimmatlli Rossiya muzeylari va kutubxonalariga jo'natilgan, golgan katta qismi to'planib qolgan edi. Ularни bir joyda saqlash masalasi ni hal etish uchun o'lna ma'muriyati Turkiyada kutubxona tashkil etishga qaror qiladi. Shu tariqa 1870-yilda Toshkentda rus aholisi va amaldorlar uchun ilk kutubxona tashkil etilib, uning fondini rus tilidagi kitoblar bilan boyitish uchun Rossiya Fanlar akademiyasi, Xalq ta'limi vazirligi tomonidan yuborilgan kitoblar hisobidan 2200 jild kitob to'planadi.

1886-yilli kutubxona fondi 15500 taga yetadi. Shundan 6000 jildini O'rta Osiyo va unga chegaradosh mamlakatlarga bag'ishlangan, turli Sharq va Yevropa tillarida yozilgan asarlar tashkil etgan. XX asr boshiga kelib, kutubxona jamg'armasi 40 ming jilda yetadi. Uning tarkibida 22160 nomdag'i asarlar, turk, fors, arab va boshqa tillarda yozilgan ko'plab qo'lyozmalar mavjud edi. Kitobxonlardan asosan ofitserlar, amaldorlar, davlat xizmatidagilar va savdogarlar foydalanshigan.

Bunday sharoida o'lkada yangi usul maktablar, ilk teatr, milliy matbuot va nashriyotlar tashkil etib, ma'rifatparvarlik harakatlarini olib borayotgan jadid ma'rifatparvarlari keng xalq ommasiga, ayniqsa, yoshlarga ziyo tarqatish maqsadida dast-

labki ommaviy kutubxonalarga asos solish haqida ham qay'ura boshladilar.

1908-yili Namangan uyezdining To'raqo'rg'on qishlog'iда Is'hoqxon o'g'li Ibrat tomonidan "Matbaai Is'hoqiya" nomli ilk nashriyot 1910-yilda Namanganga ko'chirilib, uning qoshida "Kutubxonai Ishoqiy" nomli kutubxona tashkil etildi. Kutubxona o'zbek, fors-tojik, rus, tatar va turk tillaridagi adabiyotlar, darslik va qo'llanmalilar, ta'lif-tarbiya bilan bog'liq adabiyotlar, o'sha yillari chop etilgan rus va musulmon matbuoti namunalari to'plangan edi. Ibrat kutubxonaga mudir tayinlab, kitoblarni va ulardan foydalangan o'quvchilarni tartib bilan yozib borishni yo'lda qo'yan.

Bu davrda Buxoro shahrida ham yosh buxoroliklar tomonidan Unda tashkil etiladi. "Ma'rifat" kutubxonasida mamlakatda va xorijda chiqarilgan yangi adabiyotlar, gazeta va jurnallar, jumladan, Istanbulda chop etilgan "Hikmat", "Sirotil mustaqim", "Ta'rif-i muslimin" jurnallari, Rossiyada chop etilgan "Tajrimon", "Irshod", "Vaqt" gazetalar va "Sh'o'ro" jurnali, Turkiyada chop etilgan jadid matbuoti namunalari jamlangan.

1913-yili Samarcanda Mahmudxo'ja Behbudiy tomonidan yangi usul maktablar uchun darsliklar chop etish, mahalliy matbuotni rivojlantirish maqsadida "Nashriyoti Behbudiya" kutubxonasi tashkil etiladi.

Kutubxonada zamoniaviy adabiyotlar bilan bir qatorda o'sha davr matbuot namunalari, diniy, tarixiy adabiyotlar ham jamlangan.

1914-yilli Toshkentdagi "Turon" jamiyat qoshida ham kutubxona, ham qiroatxona tashkil etilgan. Jamiyat a'zolari kutubxonaga o'z shaxsiy kitoblarini sovg'a qilishgan, shu tariqa yaxshigina kitob xazinasiga ega bo'lgan kutubxona yuzaga kelgan.

"Turon" kutubxonasi keyinchalik Toshkent viloyati kutubxonasiga aylantiriladi.

1915-yili Qo'qon shahrida Hamza Hakimzoda tomonidan "G'ayrat" kutubxonasasi tashkil etiladi. Kutubxonaga Toshkentda chop etilgan yangi darslik va qo'llanmalilar, tarbiyaga oid adabiyotlar olib kelinadi. "G'ayrat" kutubxonasi maktab o'qituvchilari va o'quvchilarni darslik va adabiyotlar bilan ta'minlashda katta yordam beradi.

Mazkur kutubxonalarda, asosan, zamoniaviy adabiyotlar – yangi usul maktablar uchun yaratilgan darsliklar, musulmon darsliklarida va Turkistonda chop etilgan matbuot namunalari, taraqqiyatparvarlar ijodiga mansub adabiyotlar jamlangan. Kutubxonalarni tashkil etishdan asosiy maqsad, avvalo yoshlar, maktab o'qituvchilari, madrasa tala-

bari, ziyoilarni yangi adabiyotlar, darsliklar, matbuot bilan muntazam tanishitirib borishdan iborat edi. Chunki bu adabiyotlar va gazetalar boshqa biror joydan topish amrimahol edi. Shu tariqa jadid ma'rifatparvarlari XX asr boshida mintaqal shahrlarida ma'rifati keng targ'ib qilish maqsadida dastlabki ommaviy kutubxonalarga asos soldilar.

Ularning shaxsий mablag'lari va xayriyalar hisobidan tashkil qilingan bu kutubxonalarda jamlangan adabiyotlar mazmuni va yo'nalishi jihatidan saroy kutubxonalaridan ancha farq qilib, zamon ruhini aks etirgan, xalq ommasi, ayniqsa, yoshlarning dunyoqarashini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etgan.

Dono ZIYOYEVA
tarix fanlari doktori

O'LMAS NAVOLAR

MAQOMNING YUKSAK MAQOMI

Buyuk alloma, davlat va jamoat arbobi Abdurauf Fitrat serqirra bijodi faoliyati davomida adabiyot, tarix, falsafa, tilshunoslik, teatr dramaturgiyasi bilan bir qatorda, musiqa san'ati sohasida ham zakiy olim, nozikta'b shinavanda sifatida faoliyat yuritdi.

Buxoro xalq maorifi noziri lavozimida ishlagan Abdurauf Fitrat 1921-yili "Sharq musiqa maktabi"ni tashkil qilip, maqomdon ustozlar Ota Jalol Nosirov, Ota G'iyos Abdug'aniyev, Domla Halim Ibodovni mumtoz musiqa ijrochiligidan, V.Uspenskiy kabi olimlarning musiqa tarixi va nazariyasi fanlaridan yosh avlodga saboq berish uchun ishga taklif etidi. Eng asosisi, Fitrat ma'rifatparvar jamiyatga Shashmaqomdek muhtasham turkum fenomenini ochib bergan birinchi milliy olimdir. 1925-yilda nashr etilgan Shashmaqom haqidagi ilk maqola ham aynan uning qalamiga mansub.

1923-yili Fitrat tashabbusi bilan Buxoro Shashmaqomi taniqli folklorshunos olim va kompozitor Viktor Uspenskiy tomonidan ilk bor nota yozuviga olingan. U maqom bilimdonlari bo'lgan Buxoro amiri saroy musiqachilari Ota Jalol Nosirovdan Shashmaqom ashula yo'llarini, Ota G'iyos Abdug'aniyevdan esa cholg'u yo'llarini jonli ijro jarayonida nota qo'og'iza muhurlaydi. Shu tariqa, 250 dan ziyod cholg'u kuylari va ashula yo'llarini o'zida jamlagan Shashmaqom turkumi birinchi marta besh chiziqli nota yozuvida "Шест музыкальных поэм (макомы)" nomi ostida 1924-yili chop etiladi.

Shu o'rinda ta'kidlash joizki, maqomlar, xususan, Shashmaqom turkumi avallari ishqiy-lirk mavzular bilan bir qatorda, pand-nasihat va diniy-falsafiy mazmundagi she'rlar bilan kuylangan. Oxirgisi esa, shubhasiz, sho'rolar zamoni siyosiya mafkurasiga zid kelgan. O'sha paytda hukm surgan siyosiy-ijtimoiy vaziyatni

hisobga olmaslik og'ir oqibatlarga olib keliishi muqarrar edi. Shashmaqomning aynan she'riy matnlarsiz nashr etilishi sabablardan bira ham shu. Shu bois, bu muhtasham turkumning ashula bo'limi sho'balari va ularning tarkibiy qismi o'tgan asr boshlarida qaysi she'rlar bilan aytilgani biz uchun qorong'i bo'lib qolmoqda.

XX asrning boshlarida keskin o'zgaran siyosiy, mafkuraviy-ijtimoiy sharoitlarda maqomlarni saqlab qolish, notaga yozib olish va ilmiy o'rganishga ulkan hissa qo'shgan alloma Abdurauf Fitratning o'zbek musiqa san'atini rivojlantirish yo'lidagi tashkilotchilik, rahbarlik ishlardan tashqari, 1927-yilda chop etilgan "O'zbek klassik mu-

siqasi va uning tarixi" nomli ilmiy risolasi o'zbek musiqasi tarixi, xususan, mahobatli Shashmaqom turkumi, uning cholg'u va ashula bo'limlari, milliy cholg'ular haqida qimmatli ma'lumotlar beruvchi noyob manba bo'lib qoldi. U orqali alloma yashagan

Ma'lumki, maqomlarimizning tuzilishida muvaqqat poydevor bo'lgan doyra usullari muhim o'rinn tutadi. Shashmaqom tarkibida uchraydigan aksariyat cholg'u kuylari va ashula yo'llarining nomi aynan doyra usullarining nomidan olingani ham fikrimizning dalilidir. Abdurauf Fitrat o'z risolasida doyra usullariga ikki marta alohida o'rinn ajratadi: birinchisida "hazaj", "ramal", "vofir" kabi birmuncha qadimiy usullar xususida ma'lumot bersa, ikkinchisida o'zi yashagan davr Shashmaqom turkumining doyra usullarini batafsil bayon qiladi. Asarning "o'zbek milliy sozlar"ga bag'ishlangan qismida mualif dutor, tanbur, rubob, qo'buz, g'ijjak, chang, nay, qo'shnay, surnay, bo'lamon, karnay, doyra, nog'ora kabi cholg'ularning har biriga alohida ta'rif berib, ularni hozirgi davrdagi holati bilan taqqoslash imkonini yaratadi.

Mazkur asarning "O'zbek musiqa tarixiga bir nazar" nomli qismida esa, qadimgi raqs va baxshichilik san'ati, mumtoz musiqa ijrochiligi va bastakorlik, musiqashunoslik faoliyatiga oid ma'lumotlarni o'rta asrlarda yaratilgan musiqiy risolalarga tayangan holda sharhlab beradi. Shuningdek, xalq orasida "Qari Navo" nomi bilan mashhur bo'lgan kuy tarixiga to'xtalar ekan, "Bu kun O'zbekistonning ko'b o'runkarida "Qari Navoiy" ismlisi bir kuy bor. Bu kuyning juda eski bir kuy ekani har tomonda so'yulanib turadi. Buxoroning eski musiqiyshunoslari orasida uning Navoiy asari bo'lg'ani so'yulanib. Mana shu ma'lumotlardan so'ng "Qari Navoiy" kuyining Alisher Navoiy asari bo'lg'ani ehtimoli kuchlanib qoladir. Har holda biz shu ehtimolni ko'zda tutub, "Qari Navoiy" kuyining notasini asarimizga ilova qilishni munosib ko'rdik. Navoiyning musiqiy qiziqishiga xizmati yolg'uz kuylar bastalamak bilan qolmaydir. Navoiy eng buyuk musiqiy ustodlarni, eng iste'doddli musiqiy talabalarni o'z tarbiyasiga oldi", deya zabardast musiqashunos olimga xos mushohada yuritadi.

Fitrating mazkur risolasini o'rganish jarayonida uning "uchta o'zarbo bog'liq kesimida: 1) o'zbek musiqasining tarkibiy va mantiqiy qismi bo'lmish "turk musiqasi" kesimida; 2) sharq musiqasi (sharq-islam musiqasi) kesimida, uning tarkibidagi turli etnomilliy tarmoqlar (arab, fors, ozarbayjon, usmoniy turk va boshqa)ni nazarda tutgan holda; 3) keng miyoqosdag "Sharq-G'arb" (sharq musiqasi-g'arb musiqasi) kesimida mushohada etilgani ma'lum bo'ladi.

Abdurauf Fitrat nafaqat milliy musiqamiz, balki Yevropa janrlarini o'z ichiga ham birdek qiziqqan. Jumladan, uning 1920-yili "Ishtirokiyun" gazetasida "Vocal san'ati va opera xususida" nomli maxsus maqolasi chop etiladi. Keyinchalik unda opera yaratish g'oya-si ham paydo bo'ladi. Mazkur opera Buxoro amiri davrini aks ettiruvchi mavzuda bo'lishi rejalashtirilgan. Opera musiqasini ijodiy hamkor V.Uspenskiy bastalashi ko'zda tutilgan edi. Ammo bu ish Fitrating nohaq qamalishi sabab amalga oshmay qoladi.

Ta'kidlash joizki, Abdurauf Fitrat o'zining samarali izlanishlari bilan XX asr o'zbek musiqashunosligining asoschilaridan biriga aylandi. U sho'ri va adib, dramaturg va publicist, tilshunos va adabiyotshunos, tarixchi va faylasuf, san'atshunos va jamoat arbobi sifatida madaniyatimiz tarixida o'chmas iz qoldirdi.

Shahnoza OYXO'JAYEVA, san'atshunoslik fanlari nomzodi, dotsent

Abdulla AVLONIY

MADANIYAT TO'LQUNLARI

YURT QAYG'USI

Iakatimizning yerlari, o'simlik tuprog'i barakatlik bo'lib turub, yerli xalq och va yalang'och, boyqush kabi vayronalarda umr o'tkaradilar.

Bu taraqqiy zamoni va madaniyat asri, bilmam, bizni na yerga olib borajak, ibrat ko'zi ila Eski shahrimizning musulmon dahalariga nazar solgan kishi har mahal-lada yuzdan to'qson xonalarni(ng) buzilgan, yorilgan, vayrona va inqiroz dunyosiga yuzlangan bir holda ko'radir. Go'yo bu xonalarning devorlari, tomirlar lisoni hol iba bizni ilmsizlik, tarbiyasizlik, to'y deb minglarcha aqchalarini behuda isrof qilmak, to'yarda jomafurushlik qilmak vayrona va xarobazorlik'a soldi, deyurlar. Emdi, vayrona sohiblarini faqir va xorlikda yashagan, bola-chaqalarini qo'l kuchi ila to'ydadiriglon, to'y degan yerda mugaddas Vatanini sotub, sarf qilmoqdan tortinmaydirgan "hoziram huzuram" deb istiqbolini o'ylamagan va bolalarining saodatini tushunmagani qavmdan qanday taraqqiy, madaniyat va ma'rifat kutmak kerak? Och-yalang'och, kulfat, mehnat va zahmat balolari orasida o'ralib qolgan bir qavmg'a: "Madaniyatga kiringiz, maktab solingiz, o'qungiz, taraqqiy qilingiz" kabi so'zlarning foydasi o'imadig'i oftobdan ham ravshandir. Bu faqirlikning eng qo'rquunch to'lqnulari orasida e兹igan xalqimizni to'y marazidan qutqarurga tirish-mak va iloq istamak lozimdir...

Ovrupolilar hozirgi yigirmanchi asrgacha madaniyat to'lqnulari ichra yashadilar va bu cholish-qon ovrupolilar madaniyat to'lqnularidan qo'rqmadilar, qochmadilar, harakat qildilar, asbob va mashinalar hozirladilar.

Va bu madaniyat to'lqnularini o'zlariga asir-u musaxxar qilib oldilar. 15 nchi asrda madaniyat suvlarini surib, Amriko qit'asiga olib bordilar. Amriqoning yerli vahshiylar qilgari "eshiklaridan og'g'on sunving qadrini bilmadilar", madaniyatga kirishmadilar, qabul qilmadilar. Ota-bobolaridan qolq'on odatlarini tashlamadilar, o'zlaricha vahshatda avratlarini yaproqlar ila o'rtub, boshlariga tovus patlарini san-chub, yalang'och goh daraxtlar ustida, goh kaftalarda, goh yerto'lalarda do'mbira va chirmandalarni cholub, yashay berdilar, madaniyat oqralardan quvdi, qochdilar. Na yerga borsalar, madaniyat ham bordi, qochib qutulolmadilar, oxirida madaniyat g'alaba qilib, inqiroz dunyosig'a kuzatub yubordi. Mana shu jumladan, yarim-yorti vahshatda yashash O'rta Osiyoga, Turkistonimizga Rusiya hukumati ila barobar madaniyat suvlarini kelub kirdi. Hozir yarim asrdurki, madaniyat bizni orgamizdan quvijur. Biz qirdan qirg'a qochurmiz, qarshimizda maishat mashaqqatlari chiqub hujum qilur, o'ngimizdan bilimsizlik va jaholat kelub, jonlarimizni siqur, so'ngimizdan musriflik, faqirlik va bid'atlar chiqub yo'limzni to'sur. Dangasalik, yalqovlik, ishsizlik ustimizdan bosub bo'g'mak istar.

Ajabo! Bizlar hamon bu eskincha istamaymiz. Biroz tushunmakh va o'ylamak lozimki, bu romka orasindan chiqub qochmak va qutulmakh mumkinmi? Yo'qmi? Bizim fikrimizcha, qochmoqning imkoniy yo'q, kululmakh u xalos bo'lmakning faqat birgina chorasi bordurki, madaniyatni qabul qilmak va madaniyatga kirishmakdir. Lekin kirishganda ham madaniyatning haqiqatini bilmak va haqiqiy madaniyatga kirishmak lozimdir. Ba'zi yoshlariimzga o'xshash usti

yaltiragan, ichi qaltiragan bo'lub, boshlari-ga Yevrupo qalpog'i niyub "Madaniyat!", "Madaniyat!" deb og'izlarini ko'purturub, oz-moz musulmoncha, chala-yarim ruscha so'ylashub kulgu bo'lib yurmak madaniyat bo'lmay, masxarabozlikning bir sh'basidur.

Yoshlarimizdan madaniyatga lo-yiq ravishda o'qub, diniy va madaniy kishilar hozirlansa, tarbiya va ta'limg'a mohir olim va olima, adib va abidalarimiz yetushsa, maktab va madrasalarimiz muntazam va tartiblik bo'lsa, zirot, sanoat va tijorat ishlari-ga mohir kishilar yetushub, zamonaq'a muvoifiq ravishda ish yuritsila, tartiblik "Dorul-yatim" – yetimxonalar, "Dorul-ojizin" – kambag'alxonalar, kutubxonalar va qiroatxonalar ochilsa, shirkat (tovariщestvo)lar barpo qilinsa, yuqorida dedigimiz kabi, xalqimiz orasida zam-onag'a loyiq ulum va funundan boxabar ulamolarimiz ko'paysa, och va yalang'och kishilarimizning maishatlarini tuzatmak uchun harakat qilinsa, o'qitsila, axloq va odob o'rgatilsa, shul vaqtida eskincha orasidan chiqub, haqiqiy madaniyat bo'stonig'a yuzlang'on hamda madaniyat to'lqnularidan qutulub, sohili salomatg'a chiqq'on bo'lur eduk. Sohili salomatg'a chiquvimizga zamon musoid verurmi, vermasmi bilmaymiz.

*Ilm ila olam musaxxar bo'ldi, bij johil hanuz,
Xobi gaflat boshimizg'a yetsa, ham g'ofil hanuz,
Ochmayin ibrat ko'zin bizi, uyqug'a moyil hanuz,
Ilmi hikmatlarga bizlar bo'lmaduk qobil hanuz
She'riни virdi zabon qilmakdan boshqa choramiz yo'q.*

Boshi 1-sahifada

"Uchlik"ning (Zagvozdin, Ikromov, To'rabetkov) 1937-yil 10-avgustdagagi qarori bilan jadidchi Erg'oziyev Ubaydulla Qori otuvga hukm qilisidi. U 1892-yili Toshkeni shahrida tug'ilgan, ruhoniylar oilasidan, sobiq savdogar, chaygovchi, saylov huquqidан mahrum qilingan, 1932-yil 7-avgustdagagi qonun bo'yicha 10 yil qamoq jazosiga hukm qilingan, aksilingilobiy millatchi deb atalgan "Milliy ittihod" tashkilotining a'zosi bo'lgan. Aholi orasida doimiy ravighda targ'ibot olib borgantlikda, sovet hokimiyatiga qarshi qurolli qo'z'olon tayyorlashda bosmachilarga yordam berganlikda, Qibraydan yashirin uy olib, u joyda tashqaridan kelgan bosmachilarni saqlab turganlikda, "Milliy ittihod" rahbariyati bilan bosmachilarni qorblig'ida aloqa o'rnashishda, ko'pchilikni aksilingilobiy tashkilotga tortganlikda ayblangan.

QATAG'ON QURBONLARI

Sof'iev Ubaydulla 3328-tonli ish bo'yicha otuvga hukm qilingan. 1884-yili tug'ilgan, Namangan shahrida yashagan sobiq savdogar, 1930-yili aksilingilobiy "Milliy ittihod" tashkiloti a'zosi bo'lgan uchun qamoqqa olingan. Qamoqdan ozob bo'lgach o'zingin aksilingilobiy faoliyatini to'xtatmay yillarda domovida tashviqot olib borganlikda, sovetlar chiqargan qarolarni mazax qilganlikda ayblangan.

Solimov Norjon 2332-tonli ish bo'yicha otuvga hukm etilgan. 1887-yili tug'ilgan, Buxoro shahrida yashagan sobiq, aksilingilobiy "Milliy ittihod" tashkilotining a'zosi. Aholi orasida doimiy ravighda targ'ibot olib borganlikda va sovet hokimiyati sha'nga aksilingilobiy ig'vo gaplar tarqatganlikda, aksilingilobiy "Milliy ittihod" tashkiloti monidan qo'iga kiritiladigan kelajakdagi hokimiyatni maqtaganlikda ayblangan.

Rohatov Hoji Ahad 2330-tonli ish bo'yicha otuvga hukm etilgan. 1876-yili tug'ilgan. Akmalobodlik, sobiq politisiachi, 1920-yili Bokudagi tukr elchixonasi bilan aksilingilobiy maqsadda aloqada bo'lgani, aksilingilobiy "Milliy ittihod" tashkilotining a'zosi va faol bosmachi bo'lganlikda shuningdek, atrofidigilar orasida aksilingilobiy millatchilik targ'iboti olib borganlikda, sovet hokimiyati sha'nga bo'hton tarqatib, aksilingilobiy trotskiychi millatchilarni maqtaganlikda ayblangan.

Alimov Muinjon 1890-yili tug'ilgan. Buxoro shahridan, inqiloba qadar shariat qozisi, VKP(b)ning sobiq a'zosi, millatchi sifatida partiyadan o'chirilgan. Millatchi aksilingilobiy "Milliy ittihod" tashkilotining rahbarlik markazini egallab, bosmachilar tashkilotchisi bo'lib, qurolli qo'z'olon tayyorlaganlikda, sovet hokimiyatining iqtisodiy tadbirlariga qarshi faol kurash olib borganlikda, trotskiychilar bilan birlashishi tashviqot qilganlikda, xorijdagilar bilan muntazam aloqada bo'lganlikda ayblangan.

Xo'jayev Ota Po'latovich 1880-yili tug'ilgan, Buxoro shahridan, xizmatchi. VKP(b)ning sobiq a'zosi, millatchi sifatida partiyadan o'chirilgan. Millatchi aksilingilobiy "Milliy ittihod" tashkilotining rahbarlik markazida bo'lib chekka joylarida uning tarmoqlarini ochishda, burjua-millatchi sifatida tashviqot yurgizganlikda, xorijdagilar bilan aloqada bo'lganlikda, isyon tashkil etish bo'yicha ish olib borganlikda ayblangan.

Saidjonov Muxtorjon 1893-yili tug'ilgan. Buxoro shahridan, savdogar xizmatchi oilasida tarbiyalangan. VKP(b)ning sobiq a'zosi, partiyadan o'chirilgan. Hibsga olingunga qadar "O'zbekkino" tresti bosqaruvchisi bo'lgan. Aksilingilobiy millatchi "Milliy ittihod" tashkilotining rahbarlik markazida bo'lib chekka joylarida uning tarmoqlarini ochishda, burjua-millatchi sifatida tashviqot mustaqil burjua davlatini tarajish uchun kurash tadbirlarini ishlab chiqqan yig'iliishlarda qatnashganlikda ayblangan.

Sattor Xo'jayev 1897-yili tug'ilgan, Buxoro shahridan, sobiq savdogar, hibsga olingunga qadar "O'zbektayyorlov" idorasi direktori o'rinosari bo'lgan. Aksilingilobiy millatchi "Milliy ittihod" tashkilotining a'zosi, sovet hokimiyatining moliyaviy quadratini izdan chiqarish bo'yicha ish yuritsida, aksilingilobiy tashkilotining mustaqil burjua davlatini tarajish uchun kurash tadbirlarini ishlab chiqqan yig'iliishlarda qatnashganlikda ayblangan.

Saidjonov Muso Yo'idoshev 1898-yili tug'ilgan, Buxoro shahridan, savdogar xizmatchining o'g'li, VKP(b)ning sobiq a'zosi, o'z xohishi bilan partiyadan chiqqan. Aksilingilobiy millatchi "Milliy ittihod" tashkilotning a'zosi, sovet hokimiyatining moliyaviy quadratini izdan chiqarish bo'yicha ish yuritsida, aksilingilobiy tashkilotining mustaqil burjua davlatini tarajish uchun kurash tadbirlarini ishlab chiqqan yig'iliishlarda qatnashganlikda ayblangan.

Naimjon Yoqubzoda 1890-yili tug'ilgan, Buxoro shahridan, yirik savdogarning o'g'li, xizmatchi, sudsangan. Aksilingilob millatchi qatnashganlikda, chet elda "Milliy ittihod"ning xorijiy byurosini tashkil qilish uchun odamlar va mablag'larni Afq'onistoniga o'tkazishni tayyorlaganlikda, Germaniya va Afq'oniston konsulliklari bilan yashirin aloqa o'rnatganlikda ayblangan.

Burxonov Mukomil 1889-yili tug'ilgan, Buxoro shahridan, ruhoni, mudarris o'g'li. VKP(b) a'zosi, diniy e'tiqodi tufayli partiyadan chiqqan. Buxoro Xalq Sovet respublikasi huzurida Adliya vazirligida ishlagan, nafaqada. Aksilingilobiy millatchi "Milliy ittihod" tashkiloti markazi a'zosi, uning xazinaboni, qurolli qo'z'olon masalalarini muhokama qilingan aksilingilobiy tashkilotining kengashlarida faol qatnashganlikda, millatchilik tashviqotini olib borganlikda ayblangan.

Xo'jayev Hamra 1897-yili tug'ilgan, Samarcand shahridan, xizmatchi oilasidan. VKP(b)ning sobiq a'zosi, millatchi sifatida partiyadan chiqqan, hibsga olingunga qadar aniq mashg'ulotni bo'lmagan. "Milliy ittihod" tashkilotining a'zosi. Siyosiy xodimlarni o'ldirishni tashkil etish bilan bog'liq maxsus maxfiy ijrochisi bo'lganlikda, millatchi, aksilingilobiy tashkilotning yig'iliishlarda muntazam qatnashganlikda, O'zbekistonni Sovetlardan ajratib olib masalalarini muhokama qilishda faol ishtirot etganlikda, zararkunandalik, buzg'unchilik faoliyat olib borganlikda ayblangan.

(Davomi kelgusi sonda).

TURKISTON TARIXI

Milliylar maktablarda o'qulmoq uchun milliy tarix kitoblarning luzumi har kimga ma'lumdir. Har millat va har qavm maktablarida avvalo o'zlarining milliy tarixlarini o'utmaktadir. Ibtidoiylar maktablardan maqsud ham o'za ona tilini bildurub, o'z adapbiyoti ila oshno qilmak, bilvosita yosh o'smir bolalarning muloyim qalblarina millat ham vatanga muhabbat urug'ini sochmash; milliy til, milliy adaptiboy va milliy tarix o'utmox labudda minhudir (shartdir-Z.A.). Shuning uchun madaniyati va mutaraqqiy millatlar o'z milliy tarixlariga ziyoda ahamiyat beradilar. Tarix ilmiga ahamiyat berganlari kabi oning olimlarini – muarrixlarini ham e'zoz va takrim qiladilar. Lekin maattaassuf bizim Turkistonda bu kungacha "tarix"ga ahamiyat berilmadi. Maktablarimiz uchun milliy tarix kitobi (Turkiston tarixi) yolda.

Shu sababdan bo'lsa kerak, maktablarimizda o'qigan va o'qub chiqqan bolalarningizda milliy ruh va milliy hissiyor bo'lmay, millat uchun oz tahti dil (yurakdan-Z.A.) xizmat qilganlari ko'rinnaydi...

Tarix o'qumag'onlikdan kelgan zararlar sanabgina bitirurlur emas: o'z milliy tarixini bilmagan millat, o'z otasini bilmagan "..." dan

Gazetamizning "Taqvim" ruknida jadid ziyolilarining vaqtli matbuot sahifalarida boshilgan e'tiborga molik badiiy, adapbiy-ilmiy, madaniy-ma'rifiy manbalarni qayta nashrga tayorlab taqdim etish rejajashtririldi. Tarixiy manbalar orqali muhtaram "Jadid" mushartiyilar davr ruhi, matbuotning holi, ularda yoritigan masalalar, turli bahs-munozara va yangiliklardan boxabar bo'lishi tabiiy. Bu ruknida beriladigan manbalar gazeta nashr bo'layotgan hozirgi kun

Fitrat tomoshaliq asarlari o'zbek turmushidan olib yozmaydir. U o'zbek shoiri Turkiston bog'larida emas, Himolay tog'lari tegrasida uchadir. Uning "Chin sevish"i ham, "Hind ixtiyochni" ham Hindiston xalqi turmushidan olib yozilg'on.

Fitrat tomoshaliqlarida birgina tub fikrni olmasdan va birgina maqsad kuzatmasdan shoshib qoladir. Masalan, "Chin sevish"da Fitrat shu uch turlik maqsad va uch turlik tub fikrni kuzatadir: 1) chin

sevish-ishq; 2) butun Ovrop'oning, ayniqsa, inglizlarning musulmonlarga zulmi; 3) hind ixtiyochnilarining harakati...

Asarning birinchi tub maqsadi ishqni suratlandirmash, umuman ishq to'g'risida, ayniqsa, sharq ishqini haqida falsafiy fikrlar sochmoq bo'lib, bu to'g'rida shoir o'zi tamoman Nuriddin (asrar qahramoni)da yashring'on ko'rindir.

Ovrop'o va inglizlarning zulmi to'g'risida yana shoirning Hindis-

ton odamni orqasiga yashiring'onini sezamiz.

Kitobning 5-pardasida Karimbaxsh ko'rsatilgan ixtiyochnilar yig'ini, uning ixtiyochnilar harakati, inglizlarning urushib qurban bo'lishlari hech shubhasiz o'zi bir mavzu, o'zi bir tub maqsad, tub fikridir. Mana shu uch turlik muhim maqsad Nuriddin (asrar qahramoni)da yashring'on ko'rindir.

Bu asarda umuman voqealar

ham pardalarda sakrab yurib, bir-biri bilan tabbiy bog'lanma olmasdan boradir. Undan keyin voqealar juda yollug'lik bo'lib borishi kerak bo'lg'an holda, so'nik bir ruhda boradir.

Fitratning "Hind ixtiyochni" degan so'ngi, ya'ni 23 nchi yilda basilib chiqqan 5 pardalik tomoshaliqining eng yaxshi chiqqan asarlaridandir.

Faqat uning bu asarida ham eng bir katta kamchiliklardan bor: asardagi qahramonlarning kallashi ichiga shoirning o'z miyasi qo'yilmogligidir. Bir Hindiston qishlog'ining qizi bo'lg'an Dilnavozdan

allaqanday chuqur falsafiy so'zlar so'zlatish har holda g'ayritabiiby bir narsadir.

Umuman, bu asardagi qahramonlarning hammasi deyarlik faylasuflardir. Bularning miyasi hikmatlik so'zlar va zarbmasallar uyasidir. Bular odatiy ijtimoiy va moddiy turmush inqilobchilar bo'lg'an odamlar emaslar.

Qisqasi, Fitratning tomoshaliqlari, qahramonlarda turmushning, voqeanning bergan fikr va hodisalarini o'zining tabiiy ravishda so'zlata olish xususiyatidan umuman mahrumdir.

"Turkiston" gazetasiga 1924-yil 12-yanvar.

Nashrga tayyorlovchi Bahodir KARIM

"Turkiston" gazetasiga 1924-yil 12-yanvar.

Nashrga tayyorlovchi Bahodir KARIM

Isajon SULTON,
O'zbekiston xalq yozuvchisi

Mehmonxonaga cho'g'day ko'rpa chalar solinib, yostiqlar, lo'labolishlar qo'yildi. Oqsochlara esa norin uchun xamir qorib, hil-hil pishgan ot va qo'y go'shtini maydalab to'g'rashga kirishishdi.

Aytigan vaqtida mehmonlar birin-ketin kela boshlashdi. Avval movut to'n kiyib, katta oq salla o'rangan bir ulamo bilan ingichkamo'ylovli, chuqur ko'zli birov kirib keldi. Bu kishi shahardagi ko'zga ko'ringan imom-xatib Zahiriddin A'lam, hamrohi esa bir qancha muddat Boku va Istanbulga qatnab yurgan Ziyo afandi edi. So'ng bejirim simobi chopon kiyib, xiyla katta salsa o'ragan o'rta jussallari, qo'nig'iz mo'ylovli odam – To'lagan qori ko'rindi. Abduvohid qori ularni darvozaxonada ehtirom bilan kutib olar, xizmatkorlar darhol keluvchilarining choponlarini olib, qo'llariga suv quyib, ichkariga taklif qilar edilar.

Hamma kelib bo'lgach, "Kelinglar, kelinglar" degan g'ovur-g'uvur bilan o'tirishib, duo qilishdi. Kelganlar o'n to'rt kishi edi. Gulor qashqar choynaklarda choy kiridi. Kimga ko'k, kimga famil choy quyildi. Hamma zir yugurib xizmat

ilar edi. Go'shtkuydi somsalar likopchalarga solib uzatildi. Ortidan murch-piyoz aralash, sho'rvali norin kirdi. Kelganlar bulardan oz-oz tanovul qilib, tayyorlaganlarni duo qilishib, dunyoda bo'layotgan ishlardan so'zlashib o'tirishdi.

Chuvak yuzli, betida katta xoli bor kishi – Abdurashid xo'ja Abduvohid qoriga murojaat qilib:

– O'tgan gal hurmatli qori jadidlik haqidagi fikrlarini poyonga yetkazmagan edilar. Fursatdan foydalanib, bu gal tamomini bag'ishlasalar-u, yoshlarmiz ham eshitib, bilib olsalar degan o'tin-

anglatishini yaxshi bilurlar. Agar dunyoda bor narsalarga razm solinsa, har birida tajdid, ya'ni jadidlik borligi payqalur. Misol uchun, babor-yoz ham, kuz-u qish ham jadidir, ya'ni yangilovichidir.

– To'g'ri! Juda to'g'ri aytdingiz!

– Endi jadidlik va islam masalasi ga kelsak, islam har doim jadidlikka yor bo'lganligini ko'ramiz. Dinimiz tarixiga nazar solsak, jadidlik yo'llini tutgan fidoyilarga duch kelamiz. U zotlar har yuz yilda bir mujaddid yangilaguvchilar kelishi uchun duo qilganlar, ya'ni, har yuz yilda turmushda katta bir o'zgarish sodir

mavlyar kelib, oraga shaxsiyatni aralashtira boshladilar. Bu chiziqdandan chiqquvchilarg'a Abu Zar va uning maslakdoshlari qarshi turib, uzoq vaqt kurash olib borsalar ham, lekin natijada ashraf sinfi g'olib keilib, Abu Zar va tobe'lari yengildilar. Shundan keyin sekin-sekin hayotning mehvari bo'lmish islam siyosati yanglish yo'll bilan taraqqiy eta boshladi. Mashvarat usuli yo'qoldi, islonning idorai jumhuriyasi idorai mustabidaga aylandi, jadidlik asoslari buzila boshladi.

Asl asos ruhi bilan sug'orilgan jadidlar har asr sayin chiqib, xalqni

Islam olamining o'zidan chiqqan tajid dushmanlari bo'limasa edi, ularning sharqdagi istibdodining ruhiga ham fotiha o'qilgan bo'lur edi...

– Go'yo fursatdan foydalanib, yurtni qutqarib olishning fursati yetgandek edi-ya! Lekin najot tashdan kelmasligiga yana bir karra amin bo'ldik. Na farang, na olmon va'dasining ustidan chiqdi. Qo'ynimizni puch yong'oqqa to'ldirdi-yu, amalga kelganida jimpilog'ini ham qimirlatib qo'ymadи.

– Ortidan esa g'azovot urushi boshlanib ketdi. – davom etdi Zahiriddin qori. – Burgutday yigitlar el-yurt, or-nomus deb, tish-tirnog'igacha qurollangan lashkarga qarshi yoy-qilich yoxud qo'shotar bilan qarshi chiqib, jondan kechib halok bo'lib ketmoqdalar. Ayniqsa Qo'nonni ayting, bunday jang-u jadaini dunyo ko'rmagan. Shermuhammadbek, Madaminbek, Xolxo'ja eshon O'zgan va Toshkent orasida dasht kezadi, Qorategin, Boljuvon, Ko'lob va Buxoroda laqay Ibrohimbek kofirning jonini Azroildek ola-di, Samarqandda Ochilbek bilan Bahrombek qo'rboishi, Qarshiyu Kosonda Turdi to'qsoba, Gul oqsoqol jon tikadi. Minglab yigitlarning oziq-ovqati, qurol-yarog'i, yotib-turishi qaysi mablag' hisobiga ta'min qilinsin? Haliyam shu xalqqa ta'zim qilish kerak, yeb turgan nonining yarmini berib, qo'rbohilarni qo'llab-quvvatlab turibdi!

– Bu yo'lda qo'liga qurol olgan xotinlarni aytmasizmi? Ibrohimbek laqay qo'shiniga karmanalik Nodira qiz bir bo'luk tuzib qo'shilgani, oltiariqlik Shakarxon erkacha kiyinib, Iskobil turmasidagi bosmachi yigitlarni ozod qilgani, Xolxo'ja eshonning singlisi Oyshaxon akasi bilan bir safda turgani yo'o'shilik Oyimcha xotun O'zganda asirlarni qutqarganining o'zi qanchalar jasorat...

– Eh, nimasini aytasiz... Urush qonuniyatiga ko'ra, xalqqa tegilmas, jingga faqat qo'shin kirar, g'alabasi yo mag'lubiyati halol bo'lar edi. Oqposhsho qo'shini qora xalqmi, askarmi, barining qonini birday to'kkani xalqning suyagiga borib taqalgani uchun qo'z'aldi, desangiz-chi. Ammo, afsuski, bu ishlardan biron bir natija chiqmadi....

"Ma'suma" romanidan parcha

chimiz bor edi, – dedi.

– To'g'ri, yaxshi ish bo'lardi, – dedi bir necha kishi.

– Bu masalani kuni kecha poyonga yetkazib edik, bori, mulla Zahiriddin ayta qolsinlar, – dedi Abduvohid qori.

Mulla Zahiriddin A'lam asli andijonlik bo'lib, bir qancha yil burun Toshkentga kelgan va Abduvohid qori boshchiligidagi "Sho'roi islam-miya"da qorining yonida xizmatda edi. U o'rnidan qo'zg'alib, "Bismilloh" deb cho'k tushib oldi-da, dedi:

– To'g'ri aytasiz, yoshlarmiz nima uchun "inqilob" yoxud "ixtilol" emas, balki "jadid" so'zi qo'ilanganiga hayron bo'lmoidalar. Arabchadan xabardon kishilar "jadid" so'zi "tajdid"ning birligi bo'lib, ma'nosi "yangilovich" va "inqilob toptiruvchi" degan mazmunni

etishini Parvardigordan tilaganlar. Shu sababli, dinimiz tarixini asrlarga bo'lib, har bir asrni tekshirsangiz, saf-saf jadidlarga duch kelasiz.

Islomdagagi jadidlarning xizmatlari amalga tatbiq etilganida, turmushda ulug' inqiloblar zuhur etadi va shu bilan, boylik qullari va xalqni talaydigan nokaslar yer bilan yakson bo'lurlari... Qarang, dunyoga haq din keltiridi va u johil arablar orasiga krigizilan jadidlik – islohot bo'ldi. Bu egzu ish Abu Jahl va Abu Lahablarining izzat-nafs va manfaatlariga mos kelmagani uchun, ular bor kuchlari bilan islomga qarshi turdilar va nihoyat, o'zlarining haqsiz janjallari yo'lida qurban bo'lib ketedilar. Islom, zamonasiga muvofiq barcha ishlarga islohot krigizdi, inqilob yasadi.

Oradan ko'p vaqt o'tmadi. Ish boshiga ashraf Makka avlodni, um-

asosga chaqirdilar va bunga bir qadar muvaffaq ham bo'ldilar. Lekin har asrning tuzalmay qolgan buzuqliqlari yig'ilib kelib, keyingi kunlarda mo'minlar boshiga bitgan bo'ldi.

slom razolatini istaguvchi so-

biq O'Rusiya Chori va hozirgi Ingiliston hukumatib bizning tajidid dushmanlarimizning boshlarini silaguvchilardan bo'ldilar. Chunki, ular Sharqda o'z saltanatlarining yolg'iz shu tajdid dushmanlari tirik bo'lib turgandagina yashashiga iymon keltirgan edilar. Voqe'an, Ovro'po mustabidlarining tutgan bu yo'llari to'g'ridir. Agar Sharq –

AKS SADO

Fratlab uyg'organimda deraza ortini qoplagan tumanga ko'zim tushdi. Quyuq tuman dilni siqadi. O'nimdan turib, derazani ochib yuborgandim, to'satdan paydo bo'lgan jinto'polon yopirilib, xonam chang-to'zonga to'ldi. Tuman deb o'ylaganim chang-to'zon ekan. Darhol derazani yopdim. Shahrimizga olis yurtlardan sayohatga kelib, yuzlarini sharf, ro'mol bilan o'rab yuradigan sayyoohlар ko'z o'ngimdan o'tdi.

KO'ZIMIZNI OCHAYLIK

Ha, ularning osori atiqalar-u ulug' obidalrimizdan bahramand bo'lish orzu-sini nomaqbul havo chilakka chiqarayotgani dilими uxton qildi. Nahotki, keyingi yillarda alohida e'tibor qaratilayotgan sayyoqlik sohasidagi salohiyatini dunyoga ko'z-ko'z qilishda ishongan shahrimiz Buxoroning ob-havosi shunaqa bo'lib tursa?.. Axir, bu holda sog'lig'iyu salomatligini hamma narsadan ustun qu'yadigan xorijliklarning yurtimizda tashrifi kamayib kетmasligiga kim kafolat bera oladi? Aytishlaricha, ular biror mamlakatga boradigan bo'lsa, birinchini galda u yerdagi ob-havoning qandyiligi bilan qiziqarkan. Daraxtleri o'ylamay kesib tashlangan, ariqlari ko'mib yubo-rilgan ayrim shaharlarimizning bugungi ob-havosi ularni mutlaga qoniqtirmasligi aniq. Bunday ahvolni ko'rib turib, beixtiyor bitta chinordan o'nta mebel yasab sotishni mo'ljalagan va yeng ichida bu ishni bajariib tarallabedod qilib yurgan kimsalarga qarata: hoy, vijdonsizlar janatga qiyoslangan manzil-maskanlarini cho'lu biyobonga aylantirmang!

Bu yurt, bu zamin o'zimizniki, bizniki, kelgusi avlodlarimizniki, u sizlarning chekingizga tushmagan, deb hayqirging keladi.

Bu fikrlar ilk sonlaridanoq dadil fikrlarni ko'tarib chiqishga chog'langan "Jadid" gazetasining joriy yil 5-yanvar sonida berilgan Go'zal Xalilovanning "Tiniq osmon, yashil makon" sarlavhali, yurtimiz, ekologiyasi haqida maqolasini o'qiganimdan so'ng xayolimdan kechdi. Maqoladagi: "Ayniqsa, so'nggi vaqtida poytaxtimiz havoning ifloslanishi bo'yicha dunyoda yugori o'rinnlarda turgani achinarli holdir", "Keyingi uch kunda Toshkent shahri havosi sifati (AQI) haqida berilgan ma'lumotda haftaning seshanba, chorshanba kunlari shahar havosi zararli, deb baholandi" singari tashvishli ma'lumotlar har birimizni hushyorlikka chorlashi tayin.

Ha, yurtimiz havosining toza bo'lishi o'zimizga bog'liq. Najot ham, falokat ham o'zimizda. Ko'zimizni ochaylik.

Mohigul NAZAROVA,

O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi a'zosi

Jadid
adabiy, diniy-ma'rifiy va ijtimoiy hafsatlik gazeta

Muassistar:

O'ZBEKISTON
YOZUVCHILAR UYUSHMASI

RESPUBLIKA MA'NAVİYAT
VA MA'RİFAT MARKAZI

O'ZBEKISTON RESPUBLİKASI
FANLAR AKADEMİYASI

MILLIY MASS-MEDIANI
QOL'LAB-QUVVATLASH
VA RIVOJLANTIRISH
JAMOAT FONDI

"SHAHIDLAR XOTIRASI"
JAMOAT FONDI

Bosh muharrir:
Iqbol Mirzo

Bosh muharrirning
birinchi o'rinosari:
Humoyun Akbarov

Navbatchi muharrir:
Shuhrat Azizov

Sahifalovchi:
Erkin Yodgorov
Nigora Tosheva

Muallif fikri tahririyat
nuqtai nazaridan farqlanishi
mumkin.

Gazeta 2023-yil 26-dekabrda
O'zbekiston Respublikasi
Prezidenti Administratsiyasi
huzuridagi Axborot va ommaviy
kommunikatsiyalar agentligi
tomonidan
195115 raqam bilan ro'yxatga
olingen.

Kirill yozuvidagi adadi – 4135
Lotin yozuvidagi adadi – 11775

Buyurtma: G – 140.

Hajmi: 4 bosma taboq, A2.

Nashr ko'satkichi – 222.

Tashkilotlar uchun – 223.

1 2 3 4 5 6

Manzilimiz:
Toshkent shahri,
Shayxontohor tumani,
Navyo'i ko'chasi, 69-uy

Telefonlar:

(71) 233-11-07

"Sharq" nashriyot-matbaa
aksiyadorlik kompaniyasi
bosmaxonasi.

Bosmaxona manzili:

Toshkent shahri,

Buyuk Turon ko'chasi, 41-uy.

Bosishga topshirish vaqt: 21:00
Bosishga topshirildi: 19:00
Sotuvda narxi erkin.

